

MÜSLÜMAN KADIN - KADIN VE ANNE(*)

(İslâm'daki Kadın Meselesinin Araştırılmasına Bir Katkı)

ALİYA İZZETBEGOVIÇ

Çeviren Dr. Rahman ADEMI

İslâm hakkında daha çok yanlış düşünce vardır. Onlardan biri Müslüman kadınla ve onun İslâm toplumundaki yeri ile alakalıdır. Bu konu hakkında tartışırken Avrupalı size, Müslüman kadının sadece ev hayatına sınırlandırıldığı, yeteri kadar bağımsızlaşmadığı (onun bağımsızlık anlayışı her şeyden evvel kadının ev dışında çalışmasını kast eder), çok eşlilik ve benzeri hususlarda itirazda bulunacaktır. Eğer o aynı zamanda Hıristiyan bakış açısına sahip ise mutlaka İslâm'ın cinsel hayat ile ilgili tavrıyla beraber İslâm'ın bir hak olarak tanıdığı boşanma kurumu ile alakalı itirazlarını ve bunlara katılmadığına dair fikrini dile getirecektir.

Biz bu ve buna benzer eleştirilerden dolayı kendimizi savunmayız. Diğerleri ile birlikte bunlar, sadece hayatın bazı önemli meselelerinde İslâm'ın anlayışının Avrupalı anlayıştan farklı olduğunu göstermektedir. Muhatabınıza, sizin de Müslüman ailesi ve toplumunda mevcut olan Müslüman kadının durumundan hoşnut olmadığınızı anlatınız, ancak bu hoşnutsuzluk bunun Avrupalı olmadığından değil, aksine yeteri kadar İslâmi olmadığından dolayıdır.

İslâm dünyasında rastladığımız her şeyin aynı zamanda İslâmi olduğu, daha doğrusu Kur'an-ı Kerim'in prensiplerine dayalı olduğunu düşünmekten daha büyük bir hata olmaz. Bu durum, Müslüman kadın söz konusu olduğu zaman daha da geçerlidir. Şeriatın tek olmasına rağmen, Mağrib'ten yakın ve Ortadoğu'ya, oradan da Pakistan'dan Endonezya'ya kadar asırlar boyu Müslüman kadının durumu çok önemli farklılıklar taşıyordu ve bugün de farklılık arz ediyor. Mesela Suriye ve Filistin'de yaşayan Müslüman kadın camiye gitme hakkı gibi bir temel hak için mücadele ederken, bugün, şeriatın tavizsiz uygulanması bakımından en orijinal İslâm ülkesi olan Pakistan'da Müslüman kadın devlet başkanı adayı olabilmektedir. 1965 yılındaki seçimlerde Fatima Cinnah olmuştu. Cezayir'de ise İslâm parolası altında ve Avrupa'nın siyasi ve manevî üstünlüğüne karşı yürütülen bir savaşta çok sayıda Müslüman kadın savaşmıştır.

Bugün Müslüman kadının gerçek durumu bir taraftan şeriatın, diğer taraftan mevcut bulunan şartlar, gelenekler, zevkler ve ortamın ahlâkî anlayışların karşılıklı etkileşimin sonucudur. Mesela bazı bölgelerde kadının yüzünün örtünmesi (peçe) olayı bilinmeyen bir hadise iken, başka bölgelerde bu uygulama dogma mertebesine yükseltilmiş ve adeta din savunulur gibi savu-

* ALİYA İZZETBEGOVIÇ – ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ VE İSLÂMÎ YENİDEN DOĞUŞUN SORUNLARI, Haz: Mahmut Hakkı Akın-Faruk Karaaslan-Ümit Aktaş, Malatya Büyükşehir Yayınları, Mayıs-2016.

nulmaktadır. Ancak Müslüman kadının Hz. Muhammed zamanında peçe takmadığını kesin olarak biliyoruz. Bu âdeti ilk defa kadın modası olarak Harun Reşit'in üvey kız kardeşi olan Uleyya uygulamıştır. Bir moda uygulamasının İslâm'ın bir parçasına nasıl kolayca dönüştüğünü araştırmak ilginç olurdu. Fakat bir şey neredeyse kesindir ki o da Uleyya'nın, şeriata şahsî katkıları yapmak gibi ahlâkî donanıma sahip olmadığıdır. Cinsiyetlerin kati bir şekilde ayrılması olayı yaygın olarak ancak X. asrın sonunda ortaya çıktı, yani İslâm'ın çıkışından 250 yıl sonra. Harem sistemi ise Bizanslılardan alınmış ve ancak II. Velid iktidarında yerleşmiştir (Bakınız Philip Hitti, *Arap-Türk Tarihi*, sayfa 307). Her halükârda dolaylı kaynakların etkisi yeterince güçlü olduğu İslâm'ın erken döneminde, kadın erkek ilişkilerinde daha doğal, daha basit ve buradan hareketle de daha ahlâkî bir uygulama söz konusuydu. Zikredilen eserinde Hitti diyor ki:

Erken Abbasi hâkimiyeti esnasında kadın Emevi kız kardeşinin sahip olduğu özgürlüklerin aynısına sahipti... Sadece, erken dönemde yüksek ortamlarda bulunan, önde gelmiş ve devlet işlerinde önemli ölçüde etkili olmuş kadınlar değil, edebiyatta erkeklerle yarış içinde olan, şiir yazan, savaşa katılan ve komutanlık yapan Arap kızlar hakkında görüyoruz.

Kadının durumu sadece İslâm dünyasında değil genelde de, onun durumunu düzenleyen kanuna ancak sınırlı ölçüde bağlıdır. Burada gelenek, genel kültür ve ahlak seviyesi ve kadının eğitimi önemli rol oynamaktadır. Birbirine yakın hukuk anlayışı olan İngiltere, Amerika ve İskandinav ülkelerinde, genel olarak İngiliz, Amerikan veya İskandinav hayat tarzı olarak tarif edilen sebeplerden dolayı kadının toplum içinde ve ailede bulunduğu konum itibarıyla önemli farklılıklar söz konusudur. İslâm tektir. Ancak, onu taşıyan ve gerçekleştiren geri kalmış veya ileri toplum, sağlıklı veya çöküş içinde olan nesil sebebiyle onun uygulaması da farklı olacaktır. İslâm kendi kaynaklarında yazılmış olan şeydir, ancak hayat uygulaması olarak İslâm, aynı zamanda, İslâmî prensiplere dayanarak, aklımız ve kalbimizin gerçekleştirebildiği ve bizim olması istediğimiz şeydir de. Bu sebeple, İslâmî prensiplerinden hareketle biz gelecekte Müslüman kadını, hem onun insanî şerefine uygun olacak hem de İslâmî yeniden doğuşun ihtiyacı olan bir konuma getirebiliriz. İslâm'ı diğer birçok dinden ve özellikle Hıristiyanlıktan ayıran nokta anti-erotizm olarak ifade edilebilecek olgudur. Kur'an-ı Kerim birçok yerinde, kadın-erkek ilişkilerinden, temizliğe, sağlığa ve ölçülülüğe olan ihtiyacının altını çizerek adeta halk için bir çeşit tıbbî kitap vazifesini görmektedir. Kur'an'da güzelleştirilmiş hipokrizler yoktur, ancak çok sayıda basit ve yalın gerçekler vardır.

Kimilerinin Kur'an'dan bazı ayetler ve Hz. Muhammed'in hayatından bazı örnekler de zikrederek İslâm ve peygamberin özel hayatla alakalı olan tavrından dolayı saldırılarına sebep budur.

Bu suçlamalardan İslâm'ı savunmak gerekli değildir. Aksine, açıkça söylemek gerekir ki: İslâm özel hayatı yok saymamaktadır. O doğal hayatın, sevginin mutluluğun taraftarıdır tıpkı bir taraftan sağlık, temizlik, güç, cesaret, mücadele ve zenginlik taraftarı ve aşırı züht (bütün dünyevî zevklerden vazgeçmek) ve azgınlığın aleyhtarı olduğu gibi. İslâm insan için, "uhrevî" olanların yanında "dünyevî" meyveleri de ister ve az önce ibadet esnasında bağlanmış olan

ellerinin, daha sonra hayatın mutluluk verici şeylere de uzanmasına izin vermektedir. İslâm ahlakı ne yasak şeylerin neler olduğunu öğretmek, ne de “susuzluğumuzu giderecek bütün suları kuşatan duvar” olmak istemez. Bizden istediği tek şey “sınırları geçmememiz” (Kur'an'da çok sık bulunan kavram), mutluluk ve eğlencelerin sağlıklı ve temiz olmasını, kadınlara gelince de onlara “azgınlar gibi değil iffetli kocaları olarak yaklaşmamızı” istemektedir. (Nisa, 34)

İslâm arzuların yok edilmesi değil, kontrol edilmesini ister. Cinselliğin boğulmasını değil, bu konuda disiplini talep eder. İslâm'a göre doğanın olduğu yerde şeytan değil Allah ve onun eseri vardır.

Bu sebeple İslâm, sadece ibadet, fedakârlık, tövbe (itiraf), züht, iyilik ve sevgi kavramlarıyla ifade edilemez.

Beden, iktidar, mücadele, adalet, sağlık, ilim, ödül ve güç kavramlarının kullanılması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Fakat İslâm'ı hakikaten anlamak, bu kavramları, batı medeniyeti insanının duyduğu ve anladığından farklı şekilde kavramak da şarttır.

Abdest basit bir yıkanma ve zekât da sadaka (batıda tercüme edildiği ve anlaşıldığı gibi) olmadığı gibi, İslâm'ın bu dünyayı kabul etmesi ve benimsemesi de batı tarzı bir materyalizm değildir. Bir din bu dünyayı düzenlemeye davet etmekle kendini aştığı vakit, o zaman mücadele, refah ve güç kavramları, aşkın ve mutlak bir şeyin özelliği olan bir çeşit ahlakî mana kazanırlar.

Hayat karşıtlığını önermeyerek İslâm özel hayatın, zevkin hatta seksin, sınırlar dâhilinde kalmasını sağlamıştır. Bu İslâm toplumunun milyonlarca yığınları için tek bir gerçektir ve gerçek olarak kaldı. Azgınlık ve aşırılık, sadece halkın çok azını oluşturan fakat edebiyatta dengesiz veya dışlayıcı bir biçimde yer alan yüksek tabakalarda ve saraylarda vardı ve bu durum basit okuyucu nezdinde İslâm toplumlarının genel ahlakî durumları ile alakalı hatalı bir tesir yaratabilir. Aynı zamanda İslâm tarihi esnasında püritenlik ve ahlaksızlıktan da bahsedilmektedir. O durum çelişki değildir: Sıkı takip, sertlik ve püritenlik ezici çoğunluk olan normal insanların evlerinde, fuhuş ise saraylarda mevcuttu.

Bedenin, cinsel hayatın ve arzuların yok edilmesi için aşırı talepler normal insanın imkânları dışındadır ve tam tersi bir sonuca; bazı çeşitlerinin batıda görülmeye başlayan sekseline götürebilir. Kierkegaard, Hıristiyanlığın anti-erotik duruşu sebebiyle cinsel problem yarattığını söylüyordu. Denis de Rugemont ise (*Aşkın Mitleri*) “erotikğin, asırdan asra devamlı olarak normal insanların talepleri ile çatışan, sadece Hıristiyanlık normları ve Hıristiyan ahlakıyla sarsılan Avrupa'da karmaşıklığa sebebiyet verdiğini” söylüyordu. Aslında, Avrupa toplumu aynı anda, aşırı anti-erotik olan Hıristiyan ve “yaşanması gereken tek ve biricik hayatın varlığına inanan” materyalist, birbirine karşıt olan iki ideolojinin etkisiyle geliyordu. Hıristiyanlığa dayalı olan alternatifin ulaşılmaz olduğu ortaya çıktığı için, pratikte, bunun böyle olduğunun ne ölçüde kabul edildiğine bakılmaksızın, ikinci (materyalist) düşünce galip geldi. İslâm, diğer

birçok meselede olduğu gibi, cinsel hayat hususunda da orta yolu araştırıp buluyordu. O, olabirlik felsefesi idi ve öyle kaldı.

İslâm kadının eşitliği taraftarı mıdır?

Cevap, hem evet hem de hayır.

İnsan olarak, aynı ve eşit değerde olan bir şahıs olarak ahlakî ve insanî mükellefiyetlerin yüklenicisi olarak söz konusu ise, evet.

Avrupa'da genel olarak anlaşılan eşitliğin, aile ve toplum içinde görevlerin aynileştirilmesi söz konusu ise, hayır.

Üstün veya aşağı olma meselesi sadece aynı tür (çeşit) eşya için söz konusu olabilir. Kadınlar ne daha uzun ne de daha kısadır, onlar basit bir ifadeyle erkeklerden farklıdır ve aralarında basit bir kıyaslama yapmak ile kim uzun kim kısadır sorusu da devre dışı kalmaktadır. Kalp mi akciğer mi önemlidir sorusu abestir. Bu organların her biri kendi fonksiyonunda vazgeçilmezdir ve asıl onların farklılığı, aralarındaki ilişkilerde onlara ayrı ayrı değer vermektedir.

Şu cümleye dikkat edelim: Kur'an'a göre kadın ve erkeğin dini görevleri tamamen aynıdır. Kadın ve erkek için, dinin bilinen beş temeli olan (kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekât ve hac)'dan kaynaklanan görev ve sorumluluklarda hiçbir fark yoktur. Kur'an'ın kesin olarak ifade ettiği veya susarak onayladığı ahlakî görevlerle alakalı olan durum da aynıdır. Sorumluluk eşittir, dolayısıyla da değer eşittir, çünkü her kanunda değer, sorumluluğun temelidir.

Kadın ve erkek arasında yapılan zekâ farklılıklarının araştırmaları, bunun seviyeden çok, kalite farklılığı ile alakalı olduğunu ortaya koydu. Kadınlar, dikkat ve doğrudan ezberleme hususlarında yapılan testlerde daha iyi sonuçlar elde ediyorlar. Erkekler ise, sayılar ve mekanik problemlerle alakalı olan testlerde daha iyi sonuçlar elde ediyorlar. Deha derecesindeki zekâ örnekleri erkeklere mahsus olmakla beraber, kadınlar arasındaki geri zekâlılık durumu ise daha az görülmektedir. Erkek zekâsı daha özgür ve daha çok dış dünyaya dönük; kadınıki ise daha az özgür ve daha çok hayata, şahsiyete ve duygusal olana meyillidir. Bu durum onları, hayatın ortaya çıkışı ve devamı hakkındaki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Kadın verimliliğin, doğumun, nesillerin sonsuz değişiminin sembolüdür. Bu, her şeyden önemli olan hayatın çeşitlerinde, arzu ve aklın sınırının oranında, kadın doğrudan aktördür. Erkek burada sadece şaşkın bir izleyici veya ondan az daha fazla bir şeydir. Burada kadın erkeğe değil, bir anne olarak çocuklarının babasına karşı durmaktadır. Burada her şey, olması gerektiği ve olmak zorunda olduğu gibidir. Bu ilk ilişkilerde cinsler arasındaki eşitlik sorusu manasızdır ve onu tartışmak da komik düşer.

Eğer İslâm'da kadın meselesi varsa, bu meselenin çözümünün adı da annedir. Kadının bağımsızlığı ve eşitliği adına bu çözümü beğenmeyenlere şu cevabı vermek gerekir: "İslâm, kadını aşağılamış değil, siz anneyi aşağıladınız!"

Aslında kadın için, her insanî kanundan evvel, hatta İslâm'ın kendisinden de evvel, üstün ve öncelikli seçim olarak annelik kanununu doğa tespit etmiştir. İslâm ise, hayatın gelişiminde bulunan insanlık merdiveninde doğanın devamıdır.

Demek ki anne görevinin kendisi aşağılayıcı değildir. Aksine, o kutsal ve aşkındır ancak insanlar onu alçaltırlar. Meyhanede garsonluk yapan veya hayvan besleyen bir kadının yaptığı iş karşılığında emeklilik kazandığı, fakat üç, dört veya daha fazla çocuğu doğurup büyüten bir kadının bu gerçekten dolayı hiçbir hak elde edemediği yolunda saçma örnekler vardır. Bir zamanlar, Roma ileri gelenleri, müstakbel anneye olan saygısının bir ifadesi olarak, halktan olan hamile kadınların yanından geçerken eğiliyorlardı, XX. yüzyılın istatistiklerinde ise anne “çalışmayan kişi” olarak değerlendirilir, yani “diğer çalışmayan unsurlar arasına” konmuştur. Kadın terzi, kadın çiçekçisi, balerin hatta manken okulları var, ancak niteliksiz işçiler için olmadığı gibi anneler için okullar mevcut değildir. Öyle bir hale geldik ki, genel eğitim veren okullarda kızlar için “annelik” adında konulacak bir dersin, böyle bir tedbirin derhal eğitimde cinsler arasındaki eşitliğin ihlali olarak değerlendirilmesi kuvvetle muhtemeldir. Rahatlıkla söylenebilir ki yeniçağda annelik toplumsal olarak tanınmış değildir, o doğrudan ilgili kişilerin “özel işidir”. Delalet ve günah apaçıktır. Herkes bunun farkında ve görmekte, fakat her şey hiç kimse görmüyormuş gibi devam etmektedir. Bu duruma nasıl gelinmektedir?

Bu sefer cevap, yeni, çağdaş toplumunun ekonomisinde saklıdır. Son iki asır boyunca sel gibi yayılan sanayi, daha fazla ve daha ucuz ellere ihtiyaç duyuyordu. Ve insanlık neslinin yarısını oluşturan kadın işçi ordusundan başka daha fazla ve daha ucuz el nerede bulabilirdi ki? Bugün, kadının toplam iş gücü içinde payı, Amerika'da %32 (22.5 milyondan fazla), Almanya'da %37, Japonya'da %40 ve Sovyet Rusya Cumhuriyetleri'nde ise neredeyse %45'tir.

Yani eşitsizlik söz konusu değildir. Menfaat ve daha ziyade sanayi medeniyetinin ruhu söz konusu olmuştur.

Kadına diyorlardı ki: “Anne olup ta çocuk bakman gereksizdir; hekim, gazeteci, iş kadını, temsil kurumunun üyesi olmalısın”. Ancak 22,5 milyon çalışan Amerikalı kadından, yaklaşık 30 milyon Rus ve 15 milyon Alman kadından %2'den de az olan hekim, gazeteci ve sanatçı kadın söz konusudur. Kalan muazzam kısmının çoğunluğu, yani %95'ten fazlası çiftlik ve fabrikalarda ve burada makinenin bir ilavesi olarak günde 7-8 saat aynı monoton hareketleri tekrar edip dururken veya bazı kurumların masa başı görevlerinde günden güne biçimsiz bir işi yaparken kendini bulur. Kendi evindeki kadın anne olmakla beraber, aynı zamanda bir eş, daha sonra bir şekilde sağlıkçı, aşçı, pediyatrist, diyetisyen, hijyenist, pedagog, ev bütçesinin ekonomisti, terzi, çiçekçi ve dekoratördür. Bazıları ona “ev mühendisi” derler. Kadının ne pahasına olursa olsun bağımsızlığını önerenlerin, kadın işçinin fabrikada çalışması ev kadınının çalışmasından daha yaratıcı ve daha az monoton olduğu hususundaki bühtanlarını nasıl gündemde tutabildikleri sorusu cevapsız kalmaktadır. Başkalarına ait çocukların terbiyesini yapmak (öğretmen veya mürebbiye olarak) yaratıcı, kendi çocuklarını yetiştirme işinin

ise aşağılayıcı, bıktırıcı ve tanınmayan (değeri anlaşılmayan) ev işinin sadece tali (önem-siz) bir parçası olduğu konusunda birçoğunun inancı vardır.

Kadın, siyasi kariyerde de aynı şeylerle karşılaştı. Bugün Amerikan kongresinde sadece 17 ka-dın oturmaktadır. 1964 yılında yapılan İngiliz genel seçimlerde muhafazakârlar arasında sadece 4 kadın, işçi partisinde ise aday olarak %5 idi. 1966 yılında yapılan bir sonraki seçimlerde ise, bütün partilerin toplam 1.707 adayından sadece 80, daha doğrusu %5'ten az kadın vardı.

Erkek ve kadının durumuna gelince, sanayi ve genel olarak memuriyet alanındaki çalışmalar, cinsler arasındaki eşitsizliğe çarpıcı örnekler teşkil etmektedirler. Erkeklerle kıyaslandığında, İngiltere'de çalışan kadınların ortalama kazancı % 59, Almanya'da % 63, Japonya'da ise sade-ce % 43'tür. Çalışan bir kadın anlatıyor:

Sabah saat altıda kalkıyor, uykusunu alamamış çocukları uyandırıyor ve yediriyorum, üçümüzü de giydirip kreşe acele ediyor oradan da ofisime gidiyorum. Burada öğleden sonra saat ikiye kadar kalıyor, yine aceleyle kreşe gidiyorum, [oradan eve gidip] öğle yemeğini hazırlıyor, ça-maşır yıkıyor, evi düzenliyor, çocuklarımı yediriyor, çocukların çamaşırlarını yıkıyor, çocukları yeniden yediriyor ve yıkıyor, dikişlerini yapıp ütü yapıyorum. Bir senedir sinemaya gidemiyorum. Tek arzum vardır; iyi uyku almak, özel hayatıma gelince, var olmadığını hissediyorum.

Kadın, sadece anne olarak yeri doldurulamaz ve mutlak değere sahiptir. Kadını anne olarak yıkan hiç kimse onun daha fazla saygı görmesine ve önemine katkıda bulunamaz, çünkü anne-lik hakkı sadece dokunulamaz değil, aynı zamanda insanlığın bildiği en eski hakktır.

Kadının hiçbir şeyle kıyaslanamayan bu yeteneğe olan mükemmel yatkınlığı, belki onu, başka biçimsiz işler için beceriksiz kılmaktadır. Daha çok kalp, içgüdü, kör sevgi, ölüme ve her tür-lü sıkıntıya meydan okuyan akılsız ısrar gerektiren annelik görevi, hesapçılık ve duygusuz değerlendirmeleri, memuriyeti, cansız eşyayla alakalı olan işleri, kadının başarılı icra etmesini nerdeyse imkânsız kılar. Monoton çalışmak kadının doğasına aykırıdır. Kadından, hâkim veya tanık olmasını istemeyin. Onun çocuğu ve sevdiği kişi asla suçlu olmayacak. Kur'an bunu fark etmekle insan olarak kadının değerini düşürüyor olmamakta, sadece bizim bazen göremedi-ğimiz şeyleri görmektedir.

Fakat anne için saygı talep ederken ilk evvela onun kendi kendisine saygılı olmasını talep edelim. İki, üç ve daha fazla çocuk doğurup büyüten bir kadın, mühendis, veteriner veya tele-fon santral memuru olarak çalışan diğer kadınların bu işlerine nazaran kendi annelik işini bazen daha az değerli görmüyor mu? Toplumun tutumu onun böyle düşünceye sahip olmasını zorla dayatır ve bu düşüncesini destekler. Her annenin, meşhur Amerikan psikanalisti olan Theodor Reik'in *Cinslerin Duygusal Değişkenliği* adlı eserinde zikrettiği şu gerçeği bilmesi gerekir:

Biz, erkeklerin daha zeki ve birçok alanda çok çeşit başarılar elde ettiklerini severek itiraf ediyoruz. Fakat biz kadınlara, çok daha önemli bir şey verilmiştir. Biz olmasaydık insanlık sönerdi. Biz, dünyada çocukların var olması, gelecek nesillerde de hem erkek hem de kadınların varlıklarını sürdürmelerini sağlıyoruz.

Bilinen ilişkide, çalışan kadın iş ile çocuğu bir arada, hiç kimse zarar görmeden yürütemez, fakat galiba çocukların zararı en fazladır, çünkü onlar, sevgi için değil para için çalışan kimselelere emanet edilmişlerdir. Çocuk sadece kendi ebeveyni için ve kendi evinde şahsiyettir. Kreşte o çoğu zaman, mürebbiye-memur için sadece eşyalar arasında bir şeydir. Kreşler, anaokulları ve yurtlar çok az terbiye eder ve yetiştirir, bu kurumlar çocukların duygusal tarafını gelişmemiş ve bakımsız bırakarak, onları sadece “gözetir ve korur.” Büyük Rousseau'nun şöyle yazdığını hatırlıyorum: “Hakikaten, birinin insanı terbiye edebilmesi için baba veya insandan üstün birşey olması gerekir. Ve siz böyle bir görevi sakince para için çalışan kimselere emanet ediyorsunuz.” Ve “Herkesi kendi hakiki görevine mi döndürmek istiyorsunuz, o zaman annelerle işe başlayın. Ortaya çıkaracağınız değişim sizi hayrete düşürecek. Bu ilk sapkınlıktan bütün kötülükler çıkar.” (J.J. Rousseau: Emil). Genç bir varlık olan çocuğa, doğanın temin ettiği ve annesi ile ailesinin verebileceği sıcaklığı hiçbir toplum ve onun zengin donanımlı kurumları sunamaz. Bu manada Nazilerin “çocuk çiftlikleri” denemesinin neticeleri göz önünde bulundularak, Alman halkının elit tabakası buralarda yaratılıp terbiye edilecekti. Kuzey tipli, sarı saçlı erkekler, seçilmiş kızlarla “çiftleştirilmiş” ve bu “nikâh”tan doğan çocuklar bakım için devlete emanet ediliyordu. Onlar hiçbir zaman kendi ana-babasını tanımamış, çünkü erkekler hemen, kadınlar ise doğumdan sonra ayrılıyordu. Münih Üniversite profesörlerinden ve mükemmel pediatr olan Theodor Helbige savaştan hemen sonra ve bu yurtların lağvedilmesinden evvel onlardan bir grubunu muayene ettiğinde bu çocukların ruhen ve fiziksel olarak geri kaldıkları sonucuna vardı. Şöyle bildirmektedir:

Çoğu zaman onların yüzleri güzel ve hemen hemen hepsi sarı saçlı ve mavi gözlü idi. Fakat insan onlara yakından baktığında, idiotun (geri zekâlı) özelliği olan boş bakışı hemen fark ederdi. O çocuklar hem ruhen hem de fiziksel geri kalmıştı. Resmi olmayan istatistiklere göre Almanya’da 11.000 böyle çocuk doğmuştu. Çocuklar ruhu ve terbiyeleri üzerine aile ve anne-baba sevgisinin tesiri ile alakalı olarak benzer sonuçlara Amerikalı psikolog Renne Spitz vardı. Spitz hapishanelerde doğan çocuklar ile zengin ailelerin konfor ve hizmetçilerle dolu evlerinde doğan çocukları gözlemlemiş ve aralarında kıyaslama yapmıştır. Anne ve babalarının çok meşgul olmaları ve onlara ilgi gösteremedikleri için hizmetçilere emanet ettiklerinden dolayı zengin aile çocukları, hapishanelerde doğan fakat annelerinin yanında büyüyen çocuklardan daha ileri olmadıkları sonucuna vardı.

Gençliğin çağdaş problemleri özde, çözülmemiş statüden ve anne ile ailenin toplumdaki tanınmayan rollerinden kaynaklanmaktadır.

Kadın annelik ile ev dışındaki çalışma meselesini bir arada yürütebilir mi? Bir an için de olsa duygusal sorunları bir tarafa bırakarak, bu meselenin sadece teknik tarafını değerlendirelim.

Çocuğunun üç yaşını bitirmesine kadarki sürede annesinin ondan ayrılmaması gerektiği hususundaki talepte hekimler ve sosyologlar hemfikirdir. Bu, çocuğun ancak annesiyle yaşayabildiği ve onun görevlerini başkalarının üstlenemediği bir zaman dilimidir. Buna uygun olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında hemen hemen bütün ülkelerde doğum izninin önemli ölçüde uzatılması söz konusu olmuştur. Galiba şu anda en uzun doğum iznini (2.5 sene) Macaristan ve Amerika'daki (2 sene) kadınlar kullanmaktadırlar. Diğer ülkelerdeki daha kısa doğum izinleri kesinlikle yeterli değildir ve bu durum yalnızca o ülkelerin yetersiz maddi güçlerinin sonucudur. Üç yıllık doğum izni tek doğru olan çözümdür.

Bilimde “toplumun basit biyolojik reproduksiyonu” olarak adlandırılan doğurganlığın asgari-sini temin etmek için kadının en az üç çocuk doğurması gerekir. Bugünkü gelişmiş ülkelerde optimum sayılan aile dört çocuklu olandır.

Tıp, kadının 20 ilâ 30 yaşları arasında doğum yapmasının en uygun olduğunu iddia eder.

Son üç tespitten ortaya çıkmaktadır ki kadının, buluğa erdikten hemen sonra /20 yaş/, ortalama 10 yıl süren ve bu esnada her türlü aile dışı çalışmayı dışlayan annelik dönemine girmesi gerektiğidir. Acaba, 30 yaşında ve 3 ilâ 10 yaşında üç çocuğu olan bir anne ev dışındaki kariyerini başlatması gerekli midir? Hadiselerin çoğunda, açık ve belirli sayılabilecek cevabı pratiğin kendisi verecektir.

Burada, iş görevlerinin çoğunda erkeklerin yerini başarıyla dolduran ve hatta bazı durumlarda onlardan dahi başarılı olan milyonlarca kadın eli olmaksızın, bugünkü çoğu ülkelerde bulunan sanayinin hayal bile edilemeyeceği itirazı yapılabilir. Bir sabah, her üç işçiden biri ebedî olarak evde kaldığı takdirde Amerikan ekonomisi ne olur? Kadınların çalışması, zengin ve gelişmiş ülkelerin hızlı gelişmelerine önemli katkılarda bulunmadı mı?

Bu karmaşık soruya cevap vermeye çalışmak, bu makalenin amacını önemli ölçüde aşar. Bu cevaba küçük bir katkı olarak, en çok kadın işçi istihdam eden gelişmiş ülkelerinin aynı zamanda korkunç derecede israf ettiklerini ifade edelim. Birisi, bizim medeniyetimize “tüketim medeniyeti” adını verdi. Mesela Amerikan ekonomistleri, korkunç seviyede yayılmış ve patlamayla sonuçlanabilecek, nimetlerin şimdiye kadar görülmemiş derecede verimsiz tüketilmesi hususunda milletlerini ikaz ediyorlar. Gelişmiş ülkeler sadece kozmetik ürünler için yılda 15 milyar dolar harcamaktadırlar. *Newsweek* dergisinin tespitlerine göre Amerika'da tüketilen şahsî ürünlerin 2/5'i lüks için tüketilmektedir. Amerika'nın muazzam büyüklükteki reklam mekanizması, çoğu zaman acayip ürünler için yılda 14 milyar dolar harcamaktadırlar. Bir ekonomist, yoğun şekilde reklam edilen 100 üründen 80'inin kısa bir süre sonra faydasız ve manasız olarak unutulduğunu iddia eder. Bugünkü dünya sadece bir sene içinde silahlanma için 200 milyar dolar harcamaktadır. Bu rakamların toplamı, bütün dünya ülkelerindeki kadınların ça-

lışmasından elde edilen değeri önemli ölçüde aşmaktadır. Yani, eğer milli ekonomi içinde verimli olmayan bazı giderleri kısarsak ve böylece daha sağlıklı, daha iyi ve daha fazla ruha sahip bir genç nesil elde ederiz ki bu kuşkusuz iyi bir iş olmuş olur. Böylelikle sadece milletin gerçek zenginliği büyüyebilir.

Var olan ekonomi derecesinde, belli bir tasarruf ve üretimin daha akıllı bir şekilde yapılması bile, çözüm için önemli şanslar sunmaktadır. Ancak biz, yakın zamanda sadece kadınların ve erkeklerin çok büyük çoğunluğunun çalışmasını gereksiz kılabilecek, daha doğrusu şimdiki şartlarda bizim için kavranılamayacak bir şekilde çalışma gününün kısalmasına sebep olabilecek otomasyon devrinin arifesindeyiz.

Ancak söylenen bütün bunları hiç kimse, kadının çağdaş ekonomi ve kamu hayatından tamamen dışlanması olarak algılamamalıdır. İslâm kaynaklarında, kadının ev dışındaki çalışmasını ve faaliyetini doğrudan men edecek hükümlerin olmadığını ifade etmek gerekir. Kadının mal varlığının nikâhtaki bağımsızlığı, kazandığı veya miras olarak devraldığı üzerinde istediği şekilde tasarrufta bulunma hakkı ile alakalı olarak şeriatın açık hükümleri, kadının bağımsız bir şekilde üretme hakkına yönelik izafi bir işaret sayılabilir. Ayrıca, çeşitli dönemlerde, Müslüman kadının savaflara ve edebiyat çalışmalarına katıldığına dair güvenilir tarihi deliller vardır. Ve “çok yapabilen az da yapabilir.”

Bazı durumlarda, kadının istihdam edilmesi meselesi kaçınılmaz veya gerekçeli olarak karşımıza çıkar:

- Kadının eşi yoktur, dolayısıyla da çocuklarının veya anne babasının iâşesini sağlamaktadır;
- Kadının çocukları yok veya onları büyütmiştir, böylece zamanını ev dışında faydalı işlerde kullanabilir;
- Kadınların doğal olarak daha uygun ve daha yetenekli oldukları işler için;
- Savaş ve genel olarak olağanüstü hallerde. (1940 senesinde cepheye giden İngiliz erkeklerin boş bıraktıkları yerleri arkalarına giden üç milyon İngiliz yetenekli kadın doldurmuş olmasaydı savaş nasıl sonuçlanacaktı bir soru işaretidir.)

Bu sorunun cevabı ne olursa olsun, İslâmî anlayış, annelik duygusu ve çocukların kurban olmamalarını talep eder.

İslâm dünyası batıdan, çalışma ve organizasyon anlayışını, bilimsel çalışma metodu ve tekniğini almalıdır, fakat iç hayat, hayat felsefesi, ahlâkî anlayış ve aile hayatı ile alakalı Avrupa örnek teşkil etmemektedir. Bazı durumlarda Avrupalı hayat tarzı, nasıl yaşanmaması gerektiğinin örneğidir.

Avrupa bilim ve tekniğin inanılmaz başarılar elde ettiği zamanda, batıda hâkim olan felsefe kötümserdir. O, hayatın çıkmazlığı ve saçmalığı hakkında konuşur. Hayatın belli şartları Avrupalı aileyi tahrip etmektedir. Tahrip edilen Avrupalı aile, içinde her şeyin anlamsız olmaya baş-

ladığı sanılan belli manevî iklim yaratmaya devam etmektedir.

İşte bazı çarpıcı tespit ve veriler:

1920 senesinden itibaren İsveç'te boşanmaların sayısı dörde katladı. İskandinav ülkelerinde her yedinci nikâh boşanma ile sonuçlanmaktadır. Boşanma durumlarının %50'sinde boşanma sebebi aldatmadır.

1960 senesinde Kaliforniya'da toplam nikâh sayısının yarısı boşanma ile sonuçlanmıştır. Son nüfus sayımına göre ABD'de 21 milyondan fazla bekâr, dul ve boşanmış kadın vardır. Dr. Aydin Coselin (Psikiyatrist) Amerikan kadınlarının toplumsal ve iş sahalarındaki istihdamı sonucunda, Amerikan erkeklerinin çöküşünün başladığını haber vermektedir. “Biz, erkeksi kadın ve kadınımsı erkeklerin oluşturduğu toplum yapısına doğru gidiyoruz”. Çok sayıda yetkin bilim adamı, çağdaş toplumda, açık yozlaşma özellikleri olan ve son raddede her iki cinsiyetin de zararda olacağı cinsiyetlerin yakınlaşması ve rollerinin birbirine karışması sürecinin devam ettiğine dair hemfikirdir.

Amerikalı psikologlar Abraham Kardiner ve Kermit Menhlinger, birbirinden bağımsız olarak çalıştıkları halde, bugünkü medeni dünyada kadınların cinsel soğukluk ve erkeklerin de iktidarsızlık vakalarının, hiçbir zaman olmadığı kadar yaygınlaştığının sonucuna vardılar. Kardiner'e göre “Bu cinsel bozukluklarının en büyük sebebi kadın ve erkeğin rollerinin değişmesidir.”

Zikredilen Amerikalı psikanalist Theodor Reik ise, “Amerikan tarzı denilen hayata özgü olarak kadının her geçen gün daha fazla çıplaklaşması, yavaş yavaş erkeğin cinsel iktidarını azaltmak ve böylece her türlü sapıklığa yol açmakla sonuçlanmaktadır” diye iddia eder.

Profesör B. Jazzo, Fransız lise talebeleri arasında yapılan bir anket hakkında konuşurken şunları ifade eder:

Çok sayıda değişik cevaplar vardı. Kızların büyük çoğunluğu, hayatının amacı olarak bağımsızlık ve rahat yaşamı tespit etti. Onlar arasında çok az sayıda kimse aile taraftarı olduğunu beyan etti. (1960 yılında Bonn'da yapılan Uluslararası XVI. Psikoloji Kongresi'nde sunduğu bildiriden alınmıştır).

Çok sayıda ülke, her geçen gün azalan doğumlar sebebiyle nüfus artışının azalması sonucunda yaşlı millet kategorisine düştü. 1951 senesi, Çekoslovakya'da yeni doğum itibarıyla facia bir sene olarak tespit edildi. Ancak nüfus artışı azalmaya devam etti ve 1966 yılına gelindiğinde 1951 yılına nazaran yarı yarıya düştü. Benzer bir durum iki savaş arasında Fransa'da mevcuttu, bugün ise durum biraz daha iyidir.

Beş İskandinav ülkesi parlamento üyelerinden oluşan Nord Danışma Kurulu, yakın bir zaman evvel, aile krizi karşısında, aile hukukunda değişiklikler önermeyi değerlendiriyordu. Bu teklife göre gelecekte nikâh taraflarından birinin aldatması, doğrudan boşanma hakkını gerektirmez, daha da ilginç, nikâhtaki aldatmayı bir şekilde onaylanmasının bu teklifin, aslında aile

kurumunun kurtuluşu için yapıyor olmasıdır. (!) Aynı zamanda İsveç ve Norveç aydınlarının ciddi toplantılarında, nikâh taraflarından birinin istediği anda özgürce boşanabilmesi, her iki cinsiyet için genelevlerin açılması vs. tartışılmaktadır. Çıkış, bir cehennemden daha da derin bir cehenneme dalınmakta aranmaktadır. Fakat bu istikamette çıkış yoktur.

Bu ağır durum saçma dram yazarları olan ve günümüz insanının ahlâkî ve manevi istikametsizliğini bütün boyutlarıyla resmeden Beckett, Ionescu, Adam, Camus'nün eserlerinde yer bulur. Bizde de gösterilen *Virginia Woolf'tan Kim Korkar* adlı eserinde, meşhur çağdaş drama yazarı Albee, çağdaş ailenin dramını ortaya koyar. Ona göre gerçek günümüz ailesi “aile cehennemi”ni andırmaktadır. Simone de Bouvoire'nin de ifade ettiği gibi “O kadar sık rastlanılan bir olgu ki artık normal olarak kabul edilir ve fark bile edilmemekte, halbuki bu bizim toplumumuzun en büyük felaketidir”, demektedir.

Bütün bunlar sadece birer hattır ve topluca değerlendirildiğinde, Herbert Marcuse'nin de kısa bir süre evvel “bir dünya gecesinin alacakaranlığı” olarak tarif ettiği gibi, bu dünyanın genel manevî durumunu tasvir edebilir.

İslâm kendi yeniden doğuşuna doğru yol almaktadır. Bu sebeple ne kadar zengin ve güçlü olursa olsun, yaşlanmış ve kaybolmuş bir dünya, ona örnek olamaz.

İslâm'daki poligami hakkında birkaç kelime söylemek gerekirse:

İslâm toplumunun pratik hayatında çok küçük ve dönemsel öneme sahip olan bu meseleden dolayı galiba bütün İslâm dışındaki dünya endişe içindedir.

Avrupalılar tarafından poligaminin kınanması ayrıca olağandışı bir iki yüzlülük durumudur. İslâm ülkelerinde mevcut olan bin nikâhtan bir tanesi poligamidir. Batıda yapılan anonim anketler ise tam tersi bir tablo ortaya koymaktadır: Bin erkekten sadece bir tanesi verdiği iftillik sözüne sadık kalmıştır. Avrupa şekli monogami ile yetinmektedir. Amerikalı yazar Irwing Wallace *Yirmi Yedi Kadın* adlı eserinde, Amerikan toplumunda var olan kitlesel gizli poligami hakkında değerlendirmeler yapar. Kitap, Amerika'da bu hadisenin bilimsel olarak ele alınması sonucunda varılan tespitlere dayanmaktadır.

Allah bir erkek ve bir kadın yarattı ve doğada cinsiyetlerin bu bire bir ilişkisi anlaşılmasız bir biçimde devam etti. Sadece olağanüstü dış hadiseler bu ilişkiyi geçici olarak bozabilir. Buradan tek eşli ailenin doğal aile biçimi olduğu ortaya çıkar.

Kadın ve erkeğin, ortak yaşama biçiminin açıkça geri bir ifadesi olan poligamiye Kur'an neden izin verdi?

Büyük ihtimalle gerçek cevap şudur: Çünkü zinayı kesin olarak yasakladığı veya Avrupa tipi şekli (yani yalan) monogami ile yetinemediği içindir.

Yani burada mesele poligami ve monogami aile seçimi meselesi değildir. Seçim, İslâm toplumunda çok az rastlanan ve açık olan poligami Batı'daki yaygın fakat gizli poligami arasında-

dır. Eğer poligami ortadan kaldırılmak istenirse, İslâm dünyasında bunu tek bir fetva ile yapmak mümkündür. Fakat gayr-i resmi ve meşru görülmeyen Avrupa tipi poligamisi hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaz çünkü geçmişte ve bugün o bir hayat tarzının parçası haline gelmiş ve ancak toplumla beraber yok olabilecektir.

Gizli veya açık poligami meselesi çok karmaşıktır, ancak en azından İslâm'a göre, yeniden doğuş ve ilerlemenin hız ve güç kazanmasıyla orantılı olarak çok eşlilik olayı daha fazla sınırlandırılacaktır. Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh'un talebesi ve İslâmî yeniden doğuşun taraftarı olan büyük âlim Kasım Emin, daha bu asrın başında, eserlerinin birinde poligamiyi sert bir şekilde eleştirmiş ve böylece yeni neslin bu meseleyle alakalı olan tavrını bir ölçüde ortaya koymuştur. Bugün Pakistan, İran ve Mısır'da erkek ancak mahkeme kararıyla ve ilk eşinin izni sonucunda, ikinci bir evliliği yapabilir. Kadının iznine bağlı olan poligaminin yay haline!

Öyle görünmektedir ki bu manada erkeklerin gözden kaçırdıklarını eğitilmiş Müslüman kadınlar başarılı bir şekilde tamamlayacaklardır.

Bugün İslâm toplumları kendilerini bulma mücadelesini vermekte ve sonu olmayan birçok sorunu çözmeye çalışmaktadırlar. Bu mücadelede zaferler de var yenilgiler de. Ancak gittikçe daha çok zafer ve daha az yenilgi olması için, İslâm dünyasının yarısını oluşturan Müslüman kadınının eli, kalbi ve aklıyla bu mücadeleye katkıda bulunmasına ihtiyaç vardır.

Müslüman kadın yeni nesli doğurmalı, yetiştirmeli ve ona, İslâm ve geleceğe olan imanı vermelidir.

O, ancak eğitilmiş ve yetiştirilmiş olursa eğitebilir ve yetiştirebilecektir.

İslâmî yeniden doğuşun Müslüman kadın için yapacağı kadar, Müslüman kadın da yeniden doğuş için o kadar ve daha fazlasını yapacaktır.

(Ekim 1968)